

РОМАН, СХОЖИЙ НА КАРДІОГРАМУ

*Терен В. Ворожіння на ягнятку: роман, повісті, новели / Віктор Терен.
– К.: Ярославів Вал, 2018. – 336 с.*

Музи люблять мого земляка, Віктора Терена (Тарана). Його творчий доробок різножанровий. Поетичні образи живуть повнокровно не один десяток літ. Як карби прожитого серцем. Перша асоціація пов'язана з теренівською поезією. Виринає вона з пам'яті образом криниці, що біжить навздогін переселенцям із Чорнобильської зони і гукає, щоб узяли і її з собою... Потім – незабутній образ Корчака із димів воєнного лихоліття. Педагог, який свідомо залишився зі своїми вихованцями, приреченими на страту. Бо так підказало серце. Поезія В. Терена осердечена настільки, що виписує кардіограму новітньої історії.

Майбутньому письменникові пощастило народитися в Павлиші і навчатися у В. О. Сухомлинського, коли творилася Школа Радості, де діти почувалися щасливими в творенні. Нині не може не викликати подив мова статистики: тодішні павлиські школярі (однієї звичайної сільської школи) залучалися до пізнання науки життя в двадцяти п'яти(!) гуртках і могли виготовити сівалку, крупорушку і навіть електромобіль, які досі зберігаються в музеї. А шкільна територія була творчою лабораторією, садом, де чого тільки не росло... Природа промовляла до допитливих оченят і метких рученят на всі голоси, і слово було мудрою казкою. Чи не тому біографія В. Терена, активного рухівця, головного редактора видавництва і депутата Верховної Ради кількох скликань, який пройшов горнило кількох робітничих професій, невіддільна від енергії чину задля майбутнього незалежної України? Чи не тому він так болісно реагує на дитячу безпритульність і зазіхання на гідність маленького громадянина в «Повістинці про Потворка»? Дитина, таврована Чорнобилем, інфікована нелюбов'ю держави і бюрократичністю її інституцій та соціальних установ, позбавлена власного імені, намагається не просто вижити фізично, а бере на підліткові плечі хрест відповідальності за збереження довкілля і його безпритульних мешканців. Потворко – так кличуть сироту – знаходить сенс життя у захисті слабших, у піклуванні про тих, хто безмежною вірністю творить із індивідуума людину, громадянина. Людину з великим серцем.

Напевне, саме стан серця змусив прозаїка розпочати в лікарні роботу над романом. Адже відомо, що сповідь перед чистим аркушем – це своєрідна психологічна реабілітація. До такого висновку підштовхує й епілог роману «Ворожіння на ягнятку», де читач безпомилково впізнає в Андрієві самого автора, що делегував свої думки і почування головному героєві. Прикмети визрівання усвідомленої внутрішньої свободи знайшли відображення на різних рівнях: особистісному, колективному, державному, що викликало тектонічні зрушення в Україні. Цілеспрямованість протагоніста-редактора який за свої переконання був об'єктом переслідувань, цькування, видавничого остракізму, чіє прагнення порозуміння з дружиною розбивалося об

провокативну фригідність, урешті-решт знаходить нове рiчище для творчої самореалізації. Усі ми прагнемо любові. Прагнемо бути господарями своєї долі. Прагнемо вільного вибору. Особистісна межова ситуація вступає в резонанс із суспільним помежів'ям, провокуючи вдатися до кардинальних життєвих змін як результату свідомого морального вибору.

Внутрішнє оновлення оповідача настільки органічне, як і притаманна йому манера розповіді про складні речі просто й природно, як дихати, як кохати, як працювати, як творити майбутнє, що читачеві навіть дивна ця буденна безпафосність, беззбройна простота. До речі, як і неймовірна мова його оповідань і новел («Дідусь і бандити», «Аполлінер», «Французька», «Фотокартка»). Його герої наївно-довірливі за своєю сутністю і природно глибокі в почуттях. Твори, помережані іронічними ремінісценціями, алюзіями, нараторським «контролем» за побудовою, формою. Історії звичайних людей. І «маленьких людей», на яких тримається лад у побуті й духовному спілкуванні («У вагончику»).

Синтез прийомів кількох жанрів – пригодницького, історичного й містичного – забезпечує читабельність роману «Ворожіння на ягнятку». Причому можливість знайти щастя в коханні до Агнешки навіюється за тридев'ять земель від місця зустрічі з тією, яка далі села своїх батьків і роботи в редакції нікуди й не їздила. Читач усвідомлює ідеалізацію головним героєм свого об'єкта любові й невимовне бажання її захистити, що навіюється фонічно – іменем, що лунає як «агнець», ягнятко чи ангел, проектується на долю матері-одиначки, викликає співчуття до скромних фінансових можливостей, які породжують скромність бажань. А з іншого боку, Агнешка ніби відбиває нашу обмеженість у пізнанні не тільки світу, а навіть власної країни, тому Кременчук і Кременець для неї – то terra incognita. Це ми до Майдану 2014, запальні й наївні, сором'язливі й романтичні. У пісках Сахари, серед мужніх і знедолених, як і українці, людей миле ягнятко з рук ворожки горнеться до Андрія, як горнеться беззахисне створіння до лицаря, як торкає справжнє почуття серце відкрите і щире. Серце, приречене на щастя.

Мотивація сповіді головного героя добре прописана: він мусить усвідомити для себе, чому досі живий, що тримає його на землі, які незавершені справи. І тут мушу зауважити, що єдиний епізод твору провокує заперечення художній колізії. Він стосується періоду Майдану. «Не вірю!» – хотілося вигукнути вслід за К. Станіславським, – що органічно виписаний національно свідомий персонаж раптом легковажно погодився покинути місце вирішення долі свого народу й поїхав розвіятися в Єгипет (ніби до сусіда на хвилинку, що розтягнулася прустівським утраченим часом) лише тому, що в знайомого виявився зайвий квиток, а кохана гостюватиме тиждень у селі. Чи це не випадковість, а вияв циклічності історії? Так і хочеться провести паралелі з хрестоматійною поведінкою Володимира Винниченка часів Центральної Ради...

Нагода з'ясувати позицію автора з перших уст мені випала цьогоріч: 31 січня в Кропивницькому відбулося вручення В. Терену диплома лавреата премії імені Євгена Маланюка в номінації «Проза». Віктор Васильович,

здається, навіть зрадів моїй пильній увазі й несподівано погодився, що, дійсно, цей учинок головного героя роману не вмотивовано, бо ж читачу не відомо про пристрасне мандрівництво прототипу-автора. Ще й пообіцяв, що в нове видання роману, що нині готується, він внесе абзац-другий. Не знаю, чи доводилось вам коли-небудь відчувати дієвість конструктивної читацької критики. І миттєве позитивне реагування визнаного митця, який застерігав аудиторію, що вдачу має колючу, як терновий кущ. І його безпосередність: «Чуєш, Василю, – звернувся до Бондаря, – варто було приїхати, аби поговорити по суті...» А ще лишився гіркий осад роздумів: якщо твори такого рівня (висунуто на здобуття Шевченківської премії) літературна критика пропускає мимо (а уривки з роману публікувалися в «Літературній Україні» та в журналі «Київ»), то є підстави діагностувати серйозну аритмію української духовності. Ми не читаємо один одного. Самоізоляція межує з виродженням...

Однак повернімось до мотиву самореалізації головного героя роману. З одного боку, змінивши Майдан на пустелю, він чудом вижив у сипучих пісках Сахари без жодних засобів до пересування (квадрацикл щез у піщаному чорторії), аби ворожка з ягням знову напроорокувала взаємне кохання. Тож кохання артикулюється як вічна загадка сенсу тривання людини в цьому світі. З іншого боку, герой прагне оновлення держави і поклав на вітвар цього служіння чимало, що засвідчують його спогади найважливіших моментів життєвого шляху: друк журналу за кошти канадських меценатів, а отже, ідеологічно-фінансова незалежність від держзамовлення; протистояння Андрія та його однодумців психологічному тиску так званих правоохоронних органів (обшуки редакції, нескінченні перевірки різними інстанціями з метою дискредитувати перед громадськістю, арешти майна, судові позови, організовані відмови у видруку номера тощо). На долі головного персонажа відбилися визначальні події новітньої української історії від 80-х рр. (утворення громад, Руху, організація передвиборчих кампаній – і вбивства, які ніколи не будуть відкриті владою, і журналістські розслідування з висновками, що виводять на замовника і його парсуну на диску, і катування затриманих за український націоналізм із метою зламати людську гідність) аж до тектонічного зсуву 2014 р., що супроводжувався виявленням больових точок поляризованого суспільства. І знову виклики часу зав'язують у міцний вузол особистісне, сімейне і громадянське: протистояння злочинній владі й розшук сина Володьки, який не повернувся з Майдану, драма закриття редакції й латентні конфлікти колись небайдужих людей – колишніх дружини і чоловіка... Й далекий від гуманності (чи зумисне спрямований на демонстрацію нівелювання людського життя) виклад працівником «органів» батькові, що божеволіє від браку інформації про долю сина, найжахливіших звірств антимайданівців-бандюків...

Сюжетна лінія пошуку гармонійних стосунків і щастя запарелізована з Андрієвим досвідом співбуття з колишньою дружиною-феміністкою. Її життєва позиція зображена то з безнадійним сумом – Галя усвідомлює емоційну владу над своїм сексуальним партнером і насолоджується цією залежністю, то з гірким розчаруванням оповідача, проявленим у відчуженні

майна: жінка задля зиску продає мистецьке полотно з волошками, васильками, маками – витвір, який для Андрія ототожнювався зі щастям дому і з батьківщиною. Ця художня деталь стала лакмусовим папірцем, набула символічного звучання в Галиному жесті та стала кульмінацією не зовнішнього конфлікту, а внутрішнього усвідомлення різних шкал цінностей. І прозріння в індиферентності дружини до його роботи й цілепокладання. Це ще один аспект самоусвідомлення героя. Самопізнання через іншого, кого вважав мало не частиною себе. Через різний вектор вибору в тотожних ситуаціях.

Увиразнює іншість персонажів В. Терена, зокрема в творенні образу працівника КДБ, жест панібратства: «І раптом без стуку і попередження прямо з порогу: – Я до вас, як до свого знайомого...» – і не портретна риса, а її типізація, філософське узагальнення: «Нічого так людину не видає, як її усмішка. Його усмішка була насторожена, улеслива і нахабна водночас». Цікаво, що прийом типізації, притаманний соцреалізму, письменник поєднує з постмодерною іронією, позбавивши імені носія совкових пережитків. Сутність іронії полягає в тому, що кадебіст забув, яким із імен він назвався багато років тому, а Андрій не збирався йому допомогти «знайти себе». Народна філософічність оповідача близька до присуду історії: «Ситуація унікальна. Я знав, хто він, а він свого імені не знав».

За словами автора, це твір «про нас. (...) І про наш час, не знаю, що з того вийде. Спробую». І це ще один аспект мотивації вижити, аби написати роман, схожий на кардіограму. І є в романі добрий знак – образ сонця на замерзлого склі. І ягнятко – як символ долі, довіри й любові в усіх проявах.